

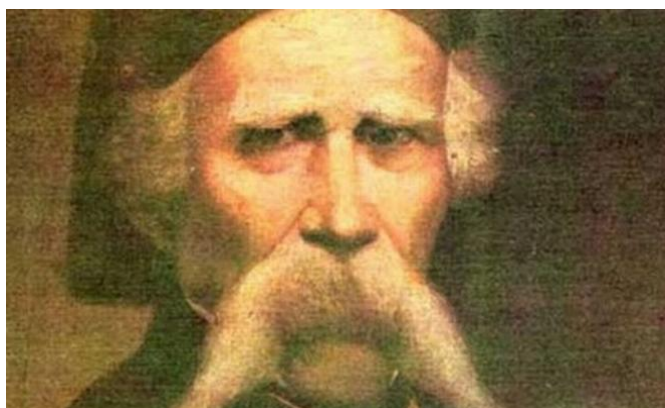
КО ЈЕ У ПРАВУ: хрватске словенске речи или српске туђице

(Владислав Ђорђевић)

Односи Срби и Хрвата пуни су парадокса. Један од њих јесте и тај да су кајкавски Хрвати 30-их година XIX века за свој књижевни језик узели штокавски, тј. српски језик, и да отада имају склоност да га чисте од туђица, док сами Срби ту склоност немају.

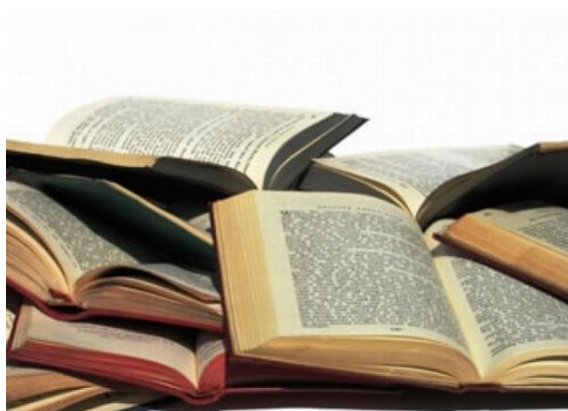
1. Хрватски пуризам

Непосредна последица језичке реформе Вука Стеф. Карацића јесте та да су из српског књижевног језика избачени многи славенизми и русизми, а убачени многи турцизми. Али рупа која је остала након избацивања славенизам и русизама била је толика да су је поствуковци морали надоместити интернационализмима. Хрвати никада нису прошли ту трауму, па су негативне последице Вукове језичке реформе избегли.

Хрвати имају склоност да избегавају турцизме. Они нпр. не кажу „ћебе“ попут Срба, него „дека“. Претпостављајући германизам у односу на турцизам, они јасно показују ком цивилизацијском кругу желе да припадају.

Хрвати избегавају и директне грецизме. Стога је разумљиво што не кажу „хиљаду“ него „тисућу“. Срби се не устручавају од овог грецизма, иако би и они могли са исто толико права да користе словенску реч „тисућу“.

Хрвати избегавају и интернационализме. На први поглед то изгледа чудно, јер су интернационализми често латинизми, а Хрвати су римокатолици. Но, неотпорност Срба на интернационализме последица је много чинилаца, а првенствено Вукове реформе.

Тако ће Срби без устезања користити интернационализме, а Хрвати славенизме.

Ево неколико примера: авион (зракоплов), адвокат (одвјетник), апостроф (изоставник), аптека (љекарна), артиљерија (топништво), библиотека (књижница), веш машина (перилица рубља), вокал (самогласник), географија (земљопис), голман (вратар), дигитрон (рачунар), директор (равнатељ), дисциплина (стега), едукација (одгој), економија (господарство), експеримент (покус), ефекат (учинак), ефикасност (учинковитост), офсајд (залеђе), инструкција (напутак), историја (повијест), касарна (војарна), компјутер (рачунало), композитор (складатељ), композиција (складба), консонант (сугласник), корнер (кут), лексикон (рјечник), лингвистика (језикословље), манастир (самостан), материја (твар), машина (строј), миленијум (тусућљеће), монах (редовник), морал (ћудоређе), музика (глазба), одвијач (шрафцигер), опозиција (опорба), официр (часник), парадајз (рајчица), парламент (сабор), пасош (путовница), пензионер (умировљеник), пензија (мировина), перон (колодвор), пијаца (тржница), полицајац (редарственик), портпарол (гласноговорник), пропаганда (промицба), протест (просвјед), регија (жупанија), секретар (тајник), сексуалност (сполност), секта (сљедба), селектор (изборник), терминологија (називље), хиљаду (тисућу), универзитет (свеучилиште), фабрика (творница), фактор (чимбеник), филозофија (мудрословље), фирма (твртка), фискултура (тјеловежба), фрижидер (хладњак), фронт (бојиште), фамилија (обитељ), фудбал (ногOMET), функционер (дужносник), школа (училиште) итд.

Сви горенаведени примери (а има их још) указују на то да се Срби не либе интернационализама, а Хрвати их по правилу замењују славенизмима. Једноставно речено, Хрвати су пуристи, а Срби то нису.

Најочитији пример хрватског пуризма представљају називи месеца. Док Срби користе интернационализме (јануар...), Хрвати користе славенизме (сијечањ...). Хрватски лингвисти својом склоношћу ка пуризму – коју спроводе често дословним превођењем страних речи (калкирањем) – фактички раде на чишћењу српског језика.

2. Српски интернационалисти и хрватски пуристи

Сваки хрватски интелектуалац који иоле држи до себе имаће пуристичке склоности. Наведимо неколико примера.

Српски лексикограф Милан Вујаклија деловао у времену када је употреба страних речи код Срба постала нормална појава. Стога је он без устезања своју књигу назвао: „Лексикон страних речи и израза“ (много издања). Са друге стране, хрватски лексикограф Братољуб Клаић поступио је пуристички; насловио је књигу исте тематике: „Рјечник страних ријечи“ (много издања). Ко ту више чува српски језик? Срби или Хрвати? Овде се не ради о појединчном случају; ради се о општој појави.

Хрватски историчар и националиста Фрањо Туђман једну своју књигу насловио је пуристички: „Беспућа повијесне збиљности” (1989).

Кладим се да би један српски интелектуалац књигу сличног садржаја насловио: „Дезоријентисаност историјске реалности”. Како би то звучало интелектуално и српски!

Хрватски католички свештеник и педагог Живан Безић нашао се побуђеним да у књизи „Развојни пут младих” (1989) одржи мало етимолошко предавање:

„У нашој књижевности и новинарству, па чак и стручном тиску, често се може наићи на ријеч ‘пубертетлија’ као назив за момчића, дјевојку у раздољу од 12. до 16. године. Одмах морам рећи да је тај израз сасвим туђ хрватском уху и духу нашег језика. То је неукусан хибрид, језички бастард, лексичка наказа. Скалупљен је од двије неспојиве туђице: латинског коријена ‘пубертет’ и турског наставка ‘лија’ Ужасно ружно звучи попут својих рођака: факултетлија, филмација, камионџија, судија и сл. Стога му не смијемо дозволити приступ у наш језик” (стр. 136).

Безићево размишљање одлично илуструје општу склоност хрватских интелектуалаца ка пуризму.

Нажалост српски писци обично не чују оно што им говоре хрватске колеге. Српска списатељица и педагошкиња Драгана Кожовић „Пубертет не мора да створи хаос у кући” (1999) без устезања употребљава управо тај „језички бастард” (стр. 42, 76). **Хрвати су – парадоксално – најревностнији чистачи српског језика од туђица!**

3. Жупници и пароси, жупаније и регије

Стефан Немања, отац Светог Саве, носио је титулу великог жупана. Дакле, он је био господар велике жупе или жупаније. А како Хрвати данас називају области деловања свештеника? Жупама! Ми Срби их називамо парохијама, што је грецизам.

А како Хрвати називају делове своје државе? Жупанијама! Када ми помишљамо на административну поделу државе, говоримо о регионализацији – подели на регионе, што је интернационализам.

И ко онда више следи ћирилометодијевску и светосимеуновску традицију?

Ми или Хрвати?

4. Српско исмевање хрватског пуризма

Српски лингвисти не само да нису склони пуризму, него су и спремни да хрватске пуристичке склоности исмевају. Тако нпр. српски публициста Слободан Јарчевић нашао се побуђеним да у књизи Хрватска језичка беспућа (2007) исмева „хрватски“ језик. По његовом мишљењу, „хрватски“ језик је извештачен и неприродан. Његов покушај да „хрватски“ језик извргне руглу вероватно има ванјезичке мотиве. Без обзира на то колико је његов покушај успешан или не, тек остаје утисак да Срба **превиђају чињеницу да код Хрвата постоји много већа свест о значају чувања чистоте језика.**

О склоности Срба да ниподаштавају пуристичке склоности код Хрвата сведочи и њихов обичај да на рачун хрватског пуризма причају вицеце. „Како Хрвати кажу кравата? – Окловратни допупак!“ „Како Хрвати кажу петао?“ – „Зороклик!“ „Како Хрвати кажу кокошка? – Зрнозоб?“ Како Хрвати кажу олук? – Околокућно водопишало!“ Склоност Срба ка овој врсти исмевања сведочи о њиховој склоности ка антипуризму – **помањкању свести о потреби чувања језика од туђица.** Заправо, српски хумор те врсте неће наудити Хрватима. Они немају склоност да домаће речи (кравата, петао, кокошка, олук) замењују другим, рогобатнијим, већ само стране речи домаћим. Срби имају склоност да ту разлику не увиђају.

Хрвати свој пуризам доживљавају као језичко прочишћавање и оплемењивање, а Срби као извитоперавање и унакарађивање. Заправо, хрватски пуризам није само лингвистички феномен, него и политички. Он је, дакле, социолингвистички.

5. „Разликовни рјечници”

Хрватска културна јавност опседнута је пуризмом. Неке „круговалне постаје” чак имају емисије у којима еминентни лингвисти слушаоцима дају пуристичке савете: указују које су речи „хрватске”, а које туђице. **Наравно, посебна опсесија су им „србизми”.**

Да би пучанству помогли да руликује „два” језика, хрватски језикословци су се побринули па створили „разликовне рјечнике”. Ти речници – тобоже – указују на разлике између српског и хрватског језика. Заправо, све што они показују јесу релативне фреквенцијске разлике у употреби одређених речи. Они више доказују да је штокавски језик један, мада у стандарду не и јединствен, него што то оповргавају.

Заправо, „разликовни рјечници”, као и пуристичка просвећивања јавности, значајнији су као социолошки него као лингвистички феномени. Они указују на јаку националистичку свест код Хрвата.

6. Пуризам и национализам

Склоност Хрвата ка пуризму индикација је њиховог снажног национализма. **Склоност Срба ка антипуризму индикација је њиховог снажног антинационализма.** Пуризам није само индикатор национализма, већ и његов генератор. Опсесивно избегавање страних речи генерише националистички менталитет.

Чињеница да су пуризам и национализам повезани одавно је позната социолингвистима. На њу је скренула пажњу и Сњежана Кордић у књизи „Језик и национализам” (2010). Будући да је Сњежана Кордић антинационалиста, она с негодовањем пише о хрватском пуризму.

Но, жестоке критике које је добила с хрватске стране, указују на то да се Хрвати неће одрећи ни национализма ни пуризма. У суштини, **хрватски пуризам је форма антисрпства, а антисрпство је темељна одредница хрватског национализма. Стога је хрватски пуризам неискорењив.** Докле год буде хрватског национализам биће и хрватског пуризма.

7. Закључак

Чистећи номинално хрватски, а фактички српски језик од туђица, Хрвати раде на изградњи своје националне свести. Највећи парадокс српско-хрватских односа јесте тај што је хрватски пуризам форма лингвистичког просрпства, а политичког антисрпства.

А шта је са нама Србима? Имамо ли ми језичку политику? Какву улогу језику придајемо у изградњи нашег националног идентитета? Зашто допуштамо да нам се гасе лекторати по свету? Национални идентитет није нешто што је једном за свагда дато. **Национални идентитет је нешто што треба стално неговати. А језичка култура је примарни начин тог неговања.** Па, какво је стање код нас?

Библиографија

1. Вујаклија, Милан, „Лексикон станих речи и израза”, Просвета, Београд, 1966.
2. Безић, Живан, „Развојни пут младих: дјетињство и младост”, Бискупски оргинаријат, Ђаково, 1989.
3. Ивић, Павле и Јован Кашић, „Културна историја Срба у XIX веку (до седамдесетих година)”, у: „Историја српског народа”, том V, свезак 2, група аутора, Српска књижевна задруга, 3. издање. Београд, 2000, стр. 311-380.
4. Јарчевић, Слободан, „Хрватска језичка беспућа”, Мирослав, Београд, 2007.
5. Клаић, Братољуб, „Рјечник страних ријечи”, Накладни завод Матице хрватске, Загреб, 1985.
6. Кордић, Сњежана, „Језик и национализам”, Durieux, Загреб, 2010.
7. Кожовић, Драгана, „Пубертет на мора да створи хаос у кући: лична и професионална искуства гимназијског професора”, 2. издање, Арена, Београд, 1999.
8. Туђман, Фрањо, „Беспућа повијесне збиљности: расправа о повијести и филозофији злосиља”, Матица хрватска, Загреб, 1989.

[\(НСПМ\)](#)